

СТАНОВИЩЕ

за докторската дисертация ‘Дигиталните етничности. Как новите комуникации
преизмислят колективните идентичности днес’

на Славка Каракушева

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Теория и
история на културата. Антропология на новите медии и комуникации)

от проф. д-р Анна Славчева Кръстева,

Нов български университет, Департамент Политически науки

„Не мислехме, че къщата някога пак ще ни трябва, но не можехме да я продадем... къщата на баща ми... не можехме просто, не искахме да я продадем... Може и да сме се надявали вътрешно, че някой ден ще можем да отидем пак там, не знам, но не сме го мислели наистина, със сигурност не ме си го представяли“. Този цитат на информант въвежда в сплавта на афективност, травма, спомен, надежда, флуидност, преходи, непредвидимост, която характеризира изследваните колективни идентичности в трансформация. Тази сплав е и афективна, и атрактивна, но е и предизвикателство да бъде концептуализирана, теоретизирана, проучена. Доколко Славка Каракушева се е справила с тези теоретични, методологически и емпирични предизвикателства е предмет на оценка в настоящето становище.

В количествено отношение – 404 страници текст и 557 заглавия с цитирана литература на 5 езика - дисертацията отговаря и съществено надхвърля стандартните изисквания.

Бих започнала с обща оценка: Славка Каракушева е представила амбициозно, иновативно и солидно изследване. Ще аргументирам това позитивно заключение със следните групи аргументи.

- Теоретичният дизайн е адекватно конструиран и убедително представен. Сред достоинства му бих открила петте основни. На първо място е социалният конструктивизъм като рефлексивно избраната теоретична парадигма за анализиране на колективните идентичности в перспективата на конструиране, договаряне и трансформиране. На второ място е свежият поглед към ‘вечните’ въпроси на етническите и националните идентичности през две съвременни трансформации – трансграничната свързаност и новите социални медии. На трето място е по-флуидният, недефинитивен характер на колективните идентичности: ‘До неотдавна изселванията в посока Турция са мислени и преживявани като окончателно скъсване с родното място и прекъсване на контакт с останалите там близки. Днес обаче развитието на информационните и комуникационните технологии, олекотените гранични режими и подобрените транспортни инфраструктури обуславят нови форми и мащаби на комуникация, трансформират процесите на свързаност и участие и създават нов тип социални структури и културни реалности, в които миграциите и разделянията с хора и места се преживяват по различен начин.’ Четвърто, балансът в привидния парадокс между центрираността върху медиите като ключов фактор за конструирането и

динамиката на транснационалните мрежи и колективни идентификации и „не-медийно центрирания“ подход. Следва да се отбележи на пето място и концептуалната чувствителност при избора на понятия, като докторантката обосновава своите предпочитания не непременно към академично утвърдени, а към близки до опита на събеседниците ѝ понятия (не ‘български турци’, а ‘турци в/от България или български граждани от турски произход’, с. 25).

- Изследването се характеризира с висока степен на саморефлексивност. Славка Каракушева се чуди, прави грешки, допуска пропуски, но със сериозен методологически замах превръща дефекта в ефект, трансформирайки ги в предмет на рефлексия, търсения, преоценка, рестарт. Тази саморефлексивност бива превърната в аргумент за доста необичайното решение методологията да бъде изведена в отделна глава, различна от теоретичния дизайн. Докторантката успява да ни убеди в позицията си, че ‘изследователската работа, особено когато е ангажирана с хора, следва да бъде съпътствана от непрестанен дебат върху изследователските ни чудения, затруднения и решения и че наличието на въпроси и съмнения не показва неподготвеност, а осъзната отговорност. ‘Многофокусната/мултиситуирана етнография като ядро на методологията е адекватна. Анализът на дебатите върху разширяването на разбирането на понятието за терен отвъд териториалната му обусловеност в посока на добавяне на виртуални практики и съдържания придава методологическа плътност на избора и приложението на дигиталната етнография.
- Търсен – и намерен – е теоретичният баланс между инстанцията на държавата и активността на гражданите. В първата перспектива гражданите са обект на това, което авторката нарича ‘демографско и етническо инженерство’, във втората стават автори, субекти и актьори на стратегиите на ‘пре-договоряне на собствените си позиции на включеност и изключеност в двата национални контекста’ (с.187). Друга двойствената перспектива е на публичността, която проблематизира участието им като турци в нейното функциониране, и опитите на хората от едната и другата страна на границата да защитават правото си на емоционална и/или рационална принадлежност към българската национална държава. Няма изследване върху идентичности, което да не е богато на неизчерпаемото разнообразие от флуидности, пресичания, разминавания между вътрешни и външни идентификации. Настоящото не прави изключение: ‘Там [ни] викат турци, тука [ни] викат българи; ‘Там [в България] ни казваха, че сме българи. И тука [в Турция] също ни казват, че сме българи. Ние турци ли сме, българи ли сме? [смее се] Объркахме се...’ (с. 206). Високата афективност в някои разкази постига почти литературно въздействие: ‘Аз понякога гледам прогнозата за времето в България. Ако ме питаш защо, не знам... (смее се). И в интернет в нашия край какво ще е времето. Интересува ме, но не ме питай защо. Не мога да ти отговоря (смее се).‘ (с.237). Пъстрият репертоар от теренни наблюдения на идентичностни диверсификации и трансформации е съществено емпирично достойнство на дисертацията – те са интересно интерпретирани в текста, но и отворени за нови интерпретации.
- Главата за глобалните социални медии като споделена би-локалност и социалност на турците от/в България безспорно предизвиква най-много очаквания. Бързо се

съгласяваме с авторката, че във Фейсбук, както мигрантите, така и не-мигрантите, конструират едновременно детериториализирана и ретериториализирана споделена социалност (с. 274). Тази първа линия на анализ, в която Фейсбук пренася „реалните“ социални мрежи във „виртуална“ среда, докато в други контексти възстановява изгубени връзки, а в трети създава възможности за изграждане на нови контакти и познанства (247) не отличава съществено неговите употреби от турците в/от България от тези на други групи в анализирани или други страни. По-интересна е втората линия на анализ, фокусирана върху публично изразяване на алтернативни, заглушени, потиснати или нечути гласове в относително евтини, лесни за управление и поддържане и неограничено достъпни онлайн платформи. Те търсят да създадат алтернатива на ситуацията в която „Няма място за нашите малки проблеми в големите медии в Турция... Нито в основните медии в България” (с.277).

- Стилът е ясен, концептуално прецизен, добре балансиращ аналитичност и четивност.

Няма изследване, което да не поражда въпроси, да не съдържа дефицити, както и да не предизвиква *критични коментари*. Ще обобща последните в три групи.

Изследването анализира задълбочено и многостранно одругостяването на турското малцинство, което авторката проследява от центъра на политическата власт, преминава през каналите на различните институционални системи, като дисертацията с основание акцентира върху националистическите партии и достига до ежедневните социални взаимодействия (с.225). Това безспорно достойнство обаче не представя напълно балансирано турското малцинство в България, което има силно политическо представителство в най-пълна форма – партия, дори опити за създаване на повече партии за представянето му, участие във всички парламенти, в изпълнителната власт на регионално и местно ниво, както и често на национално ниво.

Някои изследователски въпроси са по-амбициозни и по-интердисциплинарни отколкото е капацитетът на иначе солидният теоретичен инструментариум. Пример е въпросът ‘как и защо България и Турция конструират специфични политики към населението, за да хомогенизират по етнически, религиозни и културни признаци до преди това демографски разнородните си територии’. Оригинален отговор е трудно да се постигне от изследване с предимно етнографско-медиен аналитичен инструментариум. Самата глава, която разглежда отговора на въпроса, е базирана предимно на деск ризърч. Иначе главата е информативна и аналитична и ключово нейно достойнство е обзорът и на българската, и на турската, и на международната литература.

Дисертацията има богат и адекватен понятиен апарат, но някои от концептуалните избори не са очевидни като напр. ‘демографското инженерство’. Разбирам предпочитанията към този термин като израз на конструктивистния подход, съзнателно възприет в изследването, който подхранва технолого-инженерно теоретично въображение. Струва ми се, че на демографията е отредена твърде голяма роля, когато се дискутират политиките на национално изграждане и консолидиране, които са по-комплексни и всеобхватни от демографското (и етническо) инженерство. Сред множеството адекватни добре дефинирани понятия прави впечатление липсата на ‘граница’ в съвременни негови концептуализации като триадата *Bordering & Othering & Ordering*, които биха работили продуктивно в изследването.

Има някои концептуално-теоретични ‘придърпвания’ на реалността към изследователските интереси на авторката като напр. твърдението, че ‘комуникацията представлява спойката, която изгражда социума като такъв’. Социумът като такъв е твърда сложна конструкция, за да се държи предимно от комуникацията.

Публикации

Резултатите от изследването вече са апробирани в академичната общност под формата на 11 публикации, от които 6 на български език и 5 на английски език, което безспорно разширява и интернационализира тяхната аудитория.

Академичен профил на автора

Аналитичният и изследователски капацитет на автора е важен фактор за успеха на изследването. Славка Карушева има богато, разнообразно и солидно академично CV с множество проекти, стипендии, международни изследователски престои, доклади на конференции, надхвърлящи съществено стандартите за докторант. Дисертацията свидетелства за изградени умения за изследователска работа и в теоретичен, и в аналитичен аспект, за способност за изграждане и обработване на значителен емпиричен корпус, за формулиране на валидни заключения.

Приноси

Списъкът с приноси очертава адекватно ключови резултати от изследването. Бих обединила първия и втория, пропуснала третия, и оставила останалите три.

Авторефератът отговаря на изискванията и представя точно и коректно всички задължителни елементи на дисертационния труд.

Препоръка

Бих препоръчала на авторката да подготви за печат под формата на монография на най-интересните резултати от изследването.

Заключение

Въз основа на аргументите за безспорните достойнства на дисертацията, бих препоръчала с убеденост на Уважаемото научно жури да присъди на Славка Каракушева образователната и научната степен “доктор” по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Теория и история на културата. Антропология на новите медии и комуникации).

Изготвила рецензия:

проф. д-р Анна Кръстева